

Akta dig för spyflugan!

Annika Michelson, lärare i miljö, lantbruk och eLearning

HAMK Tavastlands yrkeshögskola, Mustiala, Finland

Kiltsi äng, Estland <http://kiltsimeadow.wordpress.com>

Sommaren 2011 fick vi besök av en ny bekantskap i både Estland och Finland - spyflugan (*Calliphoridae*). Detta är ingen gemytlig bekantskap och man kan bara hoppas på lite torrare och lite kyligare sommar nästa år så den i fotstättningen skall hålla sig borta. Även vargarna har härjat vilt denna höst i Estland, med flera än 600 döda får som följd. Men tillbaka till spyflugan. Jag har hållit får i Estland i 6 år och läst om får i ca. 10 år men medvetenheten om spyflugan kom som en blixtnad från en klar himmel. Jag hade aldrig hört om dem innan 13.8.2011. Jag var nog bekant med "mulesing" i Australien var man drar huden bort runt om svansen på fåren för att just förhindra att skit sätter sig i ullen runt svansen med flugangrepp som följd. Visste även att i England har man en vana att doppa fåren i giftbad för att ta livet på oknytt i pläsen. Men det var också allt som jag visste.

Spyflugor är större än vanliga flugor, ofta skimrar de i metallgrönt eller -blått. De har ett surrande ljud när de kommer. I Svenskfinland kallar vi dem "bombilar". Spyflugor äter vanligtvis nektar, honungsdagg, lite färsk spillning och köttsaft då och då. Larverna lever av multnande växter men de flesta föredrar föda från djurriket. Linne' har sagt att de kan äta en häst lika snabbt som ett lejon. Äggen utvecklas till larver 8-24h. Därefter börjar de äta hål på huden för att sedan börja äta djurens kött. Oftast upptäcker man dessa först när det är för sent.

Vi hade ett ullseminar i anknytning till Interreg IV projektet KnowSheep den 13.8.2011 och där kom en bonde från Ösel fram till mig och berättade hur hans får lider av larver i otäcka öppna sår.

Gård 1 Ösel: Han berättade att parmor biter hål i djuren först och sedan lägger dessa otäcka flugor ägg i de små sår. Han berättade att han målar sår med tjära, det svider inte på djuren och håller insekterna borta. Tjäran lossnar själv från ullen inom ett par månader. Efter detta seminar blev vi uppringda i snabb takt från två olika gårdar.

Gård 2 Syd Estland: Bonden hade hållit 2 djur kedjade vid en skogskant och dessa var översållade av fluglarver (det är inte tillåtet att hålla djur kedjade på betesmark här i Estland men det är en gammal sed att man kedjar ledartackan och de andra får gå lösa. På så sätt behöver man inte bygga staket / gärsgårdar). Bägge djur avlivades.

Gård 3 Nord Estland: Gårdens hund hade skrämt deras 3 får (de hade bara 3). Ett stod uppe på källartaket när ägaren kom hem, de två andra var försvunna. De letade efter fåren men hittade dem inte. Två veckor senare hittade de fåren i skogen, levandes, men bägge hade spyfluglarver krypande över hela kroppen. Den ena hade stora öppna sår med larver i, denna avlivades genast. Det andra får plockades ren av larver, huden rengjordes och överlevde.

Vilka råkar då lättare ut för spyflugorna? Denna information är inte skriven från någon källa men praktiska situationer som jag tänkt mig fram till eller hört av bönder. Logiskt tänkt så är risken större:

- om man håller fåren ute om natten. Det är vanligt att det bildas sårskorpor på huvuden - det är troligen parmor, myggor och annat oknytt som biter dem i huvudet och i dessa sår kan spyflugorna lägga sina ägg.
- om får klipps endast en gång per år. Pälsen blir dfuktigare och detta tycker spyflugan om
- får som är smutsiga.
- om gården har många får på litet område
- om gården har köptraser med dåliga moderegenskaper. Dessa gårdar har ofta flasklamm. Flasklamm har ökad risk för diarre. En smutsig tycker spyflugan om.
- om gården har köptraser med långa håriga svansar. Svansarna blir lätt smutsiga och dessa är ett bra ställe för spyflugans små larver att bo på.
- om man använder skogsbetesmarker utan områden med öppna och vindiga platser.
- om ägarna klipper av svansarna på fåren. Detta är inte tillåtet men förekommer i en del länder. Dessa får kan inte vifta med svansarna för att vifta bort flugorna runt om rumpan.
- gårdar med smutsiga stallar, smutsiga utegårdar och smutsiga betesmarker
- igenväxta kulturbetesmarker (eventuellt spelar detta en roll)

Men det värsta är att vem som helst av oss kan drabbas trots att vi sköter hur bra som helst om våra får! Vad kan vi då göra för att undvika dessa problem. Mina råd går i första hand till besättningar med mindre än 20 får, men gäller i mångt och mycket även större besättningar:

- Håll djuren inne om natten även sommartid då detta skyddar djur mot insekter och rovdjur. Om man håller inne djuren sommartid om natten skall man lägga rent strö under djuren varje dag - sommarperioden producerar lika mycket dynga som vinterperioden - om inte mera!
- Kontrollera (= lyft på svansarna och titta att där inte finns sår med larver i) djuren om det är varmt och fuktigt väder (ofta i juli-augusti)
- Klipp djuren två gånger per år
- Håll stallar och betesmarker samt djur rena. I Estland städar äldre kvinnor även områden utanför stallet och de områden var fåren mest håller till (= plockar dagligen bort gödseln, sopar / krattar marken)

Dagens "skörd" redo för komposten.

- Det kanske är bättre om lammen föds i februari för att vara lite större när de kommer ut på betesmarkerna.
- Klipp inte ullen superkort just innan djuren skall släppas ut på betesmarken - klipp tidigare. Maskinerna klipper väldigt nära huden och lämnar inget skydd mot insekter.
- Man kunde prova på att tjära dörröppningar till stallet - kanske det hjälper att minska antal insekter i stallet sommartid. (har inte själv provat)
- Håll inte djuren på en alltför liten betesmark - de behöver kunna springa undan eventuella insekter.
- Håll inte djuren på endast stängda, skogsbeklädda betesmarker - de behöver kunna springa till ställen var vinden blåser ifall de angrips av insekter.
- Sköt om din kulturmark så den har såväl öppna betesytor som trädbevuxan.
- Se till att djuren har ett tryggt ställe att gnugga sina kroppar på betesmarken, till exempel ett staket av bräder, ett stengärde eller en bar trädstam. Låt inte djuren gnugga sig mot enstammar (eller granstammar) så torra barr ramlar ner i ullen och kan skapa små sår i huden.

Ett brädplank är bra och tryggt att gnida sig emot - inga barr faller i pälsen!

Vad skall vi då göra när olyckan är framme? Om såren är stora är det bäst att avliva djuret genast. Om såren är mindre och man tror att man kan rädda djuret så tillarkallar man veterinär. Sätt genast igång med att plocka bort larverna ur pälsen (till exempel med en pincett). Larverna kan vara över hela djurets kropp. Plocka bort larver ur såret. Rengör såret med decifieringsvätska och djuret behandlas med antibiotika. Håll djuret inne tills alla sår är läkta.

Låt oss hoppas att vi får lite svalare och / eller torrare sommar!

Källor:

Entomologi.se. Småkryp. Spyflugor <http://www.entomologi.se/cgi-bin/enter.cgi?iljwhat=3031>
30.1.2012